IŽDAGŲ UOGINTAI

(ISTORINIS ŠKICAS) (5)

PETRONELĖ UOGINTAITĖ

JUOZAS ERETAS

C. Trečioji karta:

Lūžis ir išbarstymas

Šios antros generacijos atžalynas nebuvo skaitlingas. Dažnai pasitaiko, kad tėvai tiek išaikvojo gimnėje sukauptas fizines bei dvasines jėgas, kad vėliau vaikai negali girtis nei žymesniu gajumu, nei gabumais. Uogintų atveju dar pažymėtinas kun. Antaną ir vienuolę Petronelę saistęs celibatas. Prie to dar prisidėjo, kad Kunigunda nebuvo ištekėjusi ir Pranas teturėjo vieną vaiką. Tai būdingas pavyzdys kaip į "inteligentus" prasimušę šeimos nariai tampa mažavaikiais arba net bevaikiais. Gyvenimas parodo, kad tokiais atvejais prieauglis vėl turi kilti iš kaimo. Tą faktą patvirtina ir Uogintai, nes Iždaguose pasilikęs Juozas turėjo šešius ilgiau gyvenusius vaikus ir Pakarbūdžiuose įsikūrusi Marijona — jų septynetą. Iš pastarųjų itin pažymėtinos dukterys: Ona ir Marytė.

1. Ona Jakaitytė - Eretienė (1898–1954)

Nors Ona užgimė Pakarbūdžiuose, ji pirmą savo vaikystę praleido Iždaguose, nes seneliai, norėdami palengvinti jaunos motinos naštą, naujagimę pasiėmė pas save. Ten, motinos tėviškėje, ji praleido pirmus septynerius (ar aštuonerius) savo gyvenimo metus. Jie jai taip giliai įspaudė iždagiečių bruožus, kad ji per visą amžių daugiau dvelkė uogintiniškumu negu jakaitiškumu.

Auklėjama stambų ūkį valdančių šeimininkų bei jų mokslus einančių vaikų, ir ji pati buvo nužiūrėta į "inteligentus". Čia, kur suplaukė dvasios srovės ne tik iš Marijampolės gimnazijos ir iš Seinų kunigų seminarijos, bet ir iš Tartu universiteto ir net iš tolimos Šveicarijos vienuolyno, Ona vis labiau tolo nuo savo senų tradicijų varžomos gimtinės. Tad nenuostabu, kad ji sugrįžusi į Pakarbūdžius jautėsi nejaukiai, net svetima, ko sekmėje ji ir čia neišėjo iš Iždagų dvasios pasaulio. Dėlto ji po kelių metų mielai persikėlė į Marijampolę pas "juodąją tetą".

Dar stipresnis magnetas buvo Šatrijos Ragana, apie kurios veikalus ji dar Uogintynėje buvo girdėjusi. Sutikti tokią garsenybę ir dar būti jos mokine O. Jakaitytei buvo tikra laimė, nors ji tuomet dar pilnai nesuvokė Pečkauskaitės reikšmės. Lankydama 1907 m. "Žiburio" draugijos įsteigtą, poeto kun. K. Gustaičio globojamą, nuo 1909 m. Šatrijos Raganos vedamą progimnaziją, Ona pradėjo gyventi naujos, išprusintos lietuvaitės gyvenimą, į kurį ta nuostabi auklėtoja savo mokines traukte traukė. Nesunku suprasti, kad čia šalia tokios dvasintojos Uogintaitei vis labiau teteko motinos — maitintojos rolė. "Mes buvome — taip mano žmona vėliau pasakodavo — sužavėtos panelės kultūringumu, kilnumu bei kuklumu, bet kartu ir nustebintos jos griežtais moraliniais reikalavimais. Ji — ne be feminizmo priemaišos — mums įdiegė moterišką savijautą bei savigarbą, ir meilę piešė romantiškomis spalvomis". Čia ji per šešerius metus į jaunas sielas sėjo tą sėklą, kuri nepriklausomybės laikais nešė gausų derlių, nes žymi jos gimnaziščių dalis vėliau baigė mūsų universiteto Filosofijos skyrių, kur daugumas jų ruošėsi mokyklose eiti jos pėdomis. Vėliau jos, tapusios visuomenininkų žmonomis, sukūrė tokius židinius, padėjo sukultūrinti kraštą. Gaila, kad 1915 metais karas nutraukė šią Pečkauskaitės misiją, kas Oną vertė grįžti į savo tėviškę.

Karo viesului praūžus ir Lietuvai prisikėlus, Marijampolė kultūriniai vėl atsigavo, nes ten 1918 m. ėmė šviesti, kad ir tik trumpai, nauja šviesa — kun. J. Matulevičius, MIC. Mes jau girdėjome, kad jis dar Friburge bandė tiesti pagrindą moterų vienuolynui, kas jam — ingenbohlietei Uogintaitei padedant — tepavyko Marijampolėje. O ši, jieškodama naujai kongregacijai prieauglio su aukštesniu išsilavinimu, nūnai antrą kartą iš Pakorbūdžių atsikvietė Oną, kad ji baigtų čia gimnaziją.

Pagal kvietėjos planus augintinė vėliau turėjo dėstyti vienuolyno keturklasėje mokykloje. Ji tikėjosi, kad Ona su laiku įstos į kongregaciją, kur turėjo ruoštis dar atsakingesnėms pareigoms. Galima tad suprasti, kaip teta nusivylė supratusi, kad augintinė nėra linkusi vienuoliškam gyvenimui. Ir tikrai, vietoje tapti postulante, ji 1920 m. baigusi gimnaziją išvyko į Lazdijus, kur kun. M. Gustaitis, tenykštės "Žiburio" mokyklos direktorius, jai pavedė žemesnėse klasėse dėstyti kalbas.

Nors Ona ir gerai suprato tetos lūkuriavimus, ji betgi labiau buvo linkusi pasekti Pečkauskaitės pavyzdžiu, nes ką gali pasiekti naujoji inteligentė ir be vienuolyno, tai visa savo veikla parodė Židikų "vienuolė". Tokie samprotavimai ir buvo Oną nuteikę priimti kun. Gustaičio pakvietimą. Jįį galima laikyti Pečkauskaitės dvasios broliu, kuris, kaip ir ji buvo studijavęs Friburge, o dabar kaip "Balandis" — toks buvo jo pseudonimas — skraidė viršum tų pačių literatūros laukų, kuriuose ir Šatrijos Ragana buvo įsiamžinusi.

Dzūkuose išbandžiusi savo pedagogines jėgas, Ona, norėdama moksle pasitobulinti, 1922 m. persikėlė į Kauną, kur stojo į naujai įkurtą Lietuvos Uni-

versiteto Teologijos-Filosofijos fakultetą. Ten ji, Filosofijos skyriuje, kur susispietė katalikų jaunimo elitas, pas Šalkauskį ir Reinį studijavo pedagogiką su psichologija, o pas Jablonskį (ne fakulteto narį) lietuvių kalbą ir vėliau dar pas Mykolaitį-Putiną atitinkamą literatūrą. Kartu ji pas šio rašinio autorių klausė germanistiką, neužmiršdama kaikurioms paskaitoms užsukti dar ir į Dovydaičio auditoriją.

Pas visus dėstytojus Ona sutiko Pečkauskaitės idealus, kurių kupinas buvo visas Filosofijos skyrius. Buvo tad visai natūralu, kad jis 1928 m. jai suteikė garbės daktarato laipsnį. Tie idealai buvo siela ir studentų ateitininkų menininkų draugijos, "Šatrija" pavadintos, kuri ne tik savo vardu, bet ir — Šalkauskio suformuotu — šūkiu "Menas grožiui, grožis — gyvenimo tobulumui" dvelkte dvelkė Šatrijos Raganos dvasia.

Kadangi Ona dabar turėjo verstis savo lėšomis, ji, iki ištekant mielai naudojosi viena tų stipendijų, kurias sintautiškis ir tolimesnis jos giminaitis, senas friburgiškis, kun. Juozas Vailokaitis (1880—1953) buvo skyręs studentams. 1926 m. gerai išlaikiusi baigiamuosius egzaminus, dar — kartu su Juozu Keliuočiu, irgi šatrijiečiu — Grenoblio universitete taip išsitobulino romanistikoje, kad vėliau sekmingai galėjo dėstyti "Pavasario" Federacijos Kaune laikomoje gimnazijoje suaugusiems ir toliau "Žiburio" gimnazijoje Šakiuose. Zanavykijoje vyresnė jos kolegė buvo "rudoji teta", kur gyvenimo kelias ją dar kartą suvedė su Uogintais, kuriems per visą amžių liko dėkinga už globą bei paramą.

1925 m. pavasarį Ona ištekėjo už šio istorinio škico braižytojo, o 1941 m., nenorėdama patekti į Sovietų vergystę, ji kartu su savo šeima išvyko į vyro gimtinę. Nors jai ir buvo graudu, kad toliau negalėjo prisidėti prie savo tautos jaunimo auklėjimo, ji guodėsi bent tuo, kad galėjo alsuoti laisve tos šalies, kur mokė Foersteris ir mokėsi Pečkauskaitė. Tėvynės jaunimą jai atstojo jos vaikai, kuriais ji labai džiaugėsi, juo labiau, kad trys iš to penketuko irgi tapo mokytojais. Šis džiaugsmas betgi nepajėgė numalšinti Lietuvos pasiilgimo, kuris 1954 m. Bazelyje galutinai nualsino jos mirtinai pavargusią širdį.

2. *Marija Jakaitytė - Jakaitienė (g. 1901)*

Uogintų dvasia inspiravo ir Marytę, Onos jaunesnę seserį. Žvali ir energinga būdama, ji Nepriklausomybės užuomazgoje savo iniciatyva atidarė kaimo mokyklą ir joje mokytojavo, nors aukštesnio mokslo nebuvo ėjusi ir jokio diplomo neįsigijusi. Bet jai atrodė, kad nepaprastais laikais ir kaimo mergaitei reikia veikti nepaprastai.

Ji greitai krito į akį ir kun. J. J. Jakaičiui (1886—1965, negiminei), taip pat kilusiam iš Sintautų parapijos. Apie 1920 m. laikinai sugrįžęs iš Amerikos, į kurią jis iš gimtojo Bridžių kaimo buvo emigravęs, jis savo broliui Jurgiui piršo Pakorbūdžių Jakaičių Marytę, nes geresnės jam nerandąs. Jis neklydo, nes ji aplink save sudarė tokią atmosferą, į kurią susiliejo Iždagų Uogintų ir Bridžių Jakaičių privalumai bei gabumai. Tautininkų režimo laikais jos vyras, kuris savo jaunystėje buvo dirbęs Amerikoje, ten buvo branginęs laisvę, 1935/36 metais dalyvavo Sūduvos ūkininkų streike, už ką buvo nuteistas virš dešimties metų kalėti. Bet ryžtingai jo žmonai, vadovavusiai nuteistųjų žmonų delegacijai, kurios reikalą pas prezidentą Smetoną užtarė ir jos iš Amerikos atvykęs svainis kun. J. J. Jakaitis MIC, po kelių mėnesių pavyko atgauti savo vyrą ir kartu žymią dalį kitų nubaustųjų.

Sovietams užėmus Lietuvą, okupantai keršydami už Marytės patriotišką veiklą bei jos priklausymą "buožių klasei", ją 1948 m. kartu su vyru ištrėmė Sibiran, kur šiaurės miškuose turėjo dirbti vergų darbą. Iš ten juodu tik 1963 m. galėjo grįžti į Šakius. Vyras ten greit pasimirė, o žmona dabar, negaudama pensijos, našlauja. Iš jos vaikų tik Jurgiui pavyko pasiekti laisvuosius Vakarus, kur šiuo metu gyvena Šveicarijoje. Kiti du ir dabar tebedirba Sibire.

3. *Iždagiečių likimas*

Nors Iždagų atžalynas ir buvo skaitlingas, tačiau jo likimas nebuvo laimingas. Skaudžiausiai buvo nuskriaustos mergaitės. Ir tai ne dėlto, kad tėvai jas būtų nustūmę į antrą eilę, priešingai, juk šie jas visas, išlikusias gyvas, leido į augštesnį mokslą, kuriuo tačiau neilgai galėjo pasidžiaugti. Antosėlė, tapusi mokytoja, dar antro pasaulinio karo išvakarėse (1939 m.) mirė džiova, o tos pačios ligos — Uogintų rykštė — karo viduryje (1943 m.) buvo pakirsta Marytė, dantų gydytoja. Šiurpulingai mirė Onutė, buvusi mokytoja: ją, bėgančią nuo rusų, Rytprūsiuose jų buvo užklupta ir nukankinta. Geresnė dalia — brolių, kuriuos betgi slėgė kita nelaimė — egzilis. Vytautas pasiekė Angliją, kur dirba geležies fabrike, Donatas, raidžių rinkikas, dasiyrė iki Amerikos, o Titui, kaip staliui, pavyko įsikurti Kanadoje.

V.

Baigiamas žodis

Apžvelgdami istoriją Iždagiečių su jų filijomis Pakorbūdžiuose ir Bridžiuose, konstatuojame, kad jų lemtis tapo tikra paradizma, tikru lietuviškų šeimų simboliu, per paskutinįjį šimtą metų. Iš vienos pusės turime pagrindo džiaugtis jų prasiveržimu iš carų vergystės bei jų veikliu prisidėjimu prie atstatymo laisvosios Lietuvos, iš kitos gi negalime paslėpti savo liūdesio dėl apnykimo naujos, Sovietu vergystės. Nejučiomis prisimeni politinių kalinių dalią Beethoveno operoje "Fidelio", kur jie tik valandėlę galėjo džiaugtis laisvės blykstelėjimu, kuriam dingus, gyvenimas pasidarė tik dar tamsesnis. Bet ir ši tamsa nėra tokia tamsi, kad į ją negalėtų kristi vilties spindulys, nes "idėjos nemiršta kaip žmonės".

Nenorėdamas gerb. skaitytoją varginti ilgu bibliografiniu sąrašu, čia pasitenkinsiu pastaba, kad mano svarbiausias šaltinis buvo asmeniška pažintis su beveik visais rašinyje minėtais asmenimis ir kad mane žiniomis parėmė Vakaruose gyvenų Uogintų giminės nariai, Ingenbohlio vienuolyno vadovybė, kun. R. Krsauskas ir kun. d-ras J. Vaišnora, MIC (abu Romoje), kuriems ir šioje vietoje už informacijas nuoširdžiai dėkoju. J. E.